

Key words: spirituality, historiosophy of Ukrainian education, philosophy, education, history.

Кафарська Ольга Богданівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Прикарпатського юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія», доцент (м. Івано-Франківськ, Україна). E-mail: kafanana123456@yandex.ru

Kafarska Olha Bohdanivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Humanitarian, Social and Economic Disciplines of Precarpathian Law Institute of the National University «Odesa Law Academy», PhD. (Ivano-Frankivsk, Ukraine). E-mail: kafanana123456@yandex.ru

УДК 37.013: 17.022.1 «8/17»

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА КАТЕГОРІЇ «ІМІДЖ»: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ (ІХ - ХVІІІ СТ.)

А. В. Коркішко

У статті проаналізовано літературні пам'ятки культури Київської Русі та філософську, історико-педагогічну літературу ІХ-ХVІІІ ст. щодо сутнісної характеристики категорії «імідж». Акцентовано увагу, що професійний імідж учителя, вихователя, викладача доцільно розглядати в контексті розвитку педагогічної думки, досліджуючи його особливості на кожному історичному етапі. Дійдено висновку: у здобутках вітчизняної народної педагогіки, пам'ятках педагогічної літератури, поглядах мислителів, філософів, просвітителів, українських діячів посідали значне місце питання формування особистості педагога, проблема «іміджу» вчителя, хоча сам термін ще не використовувався.

Ключові слова: імідж, іміджування, філософська думка, народна педагогіка, пам'ятки педагогічної літератури, учитель, педагог.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. В умовах трансформації українського суспільства на шляху до інтеграції в європейське співтовариство значну увагу приділено формуванню

конкурентоспроможного фахівця, талановитого, з нестандартним мисленням і високим творчим потенціалом. У зв'язку з цим необхідно сприяти створенню позитивного іміджу як під час побудови міжособистісних відносин, так і під час просування кар'єрними сходами. Крім того, імідж – запорука розвитку та процвітання людини, організації, держави й успіх у здоровій конкуренції. Без грамотно сформованого іміджу важко уявити як успіх окремого індивіда, так й успіх всесвітньо відомих корпорацій.

У наш час помічено зростання інтересу до педагогічної іміджології – наукового напрямку, що займається розробкою та використанням теорії та практики формування іміджу педагогічних працівників, освітніх закладів, системи освіти. На наш погляд, проблему професійного іміджу вчителя, вихователя, викладача доцільно розглядати в контексті розвитку педагогічної думки, досліджуючи його особливості на кожному історичному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Аналіз історичних джерел виявив теоретичні ідеї і накопичений досвід із проблеми іміджу, питанням важливості якої було присвячено праці видатних сучасних науковців, педагогів, практичних фахівців та дослідників: І. Симонової, Г. Почепцова, І. Черьомушникової, В. Шепеля та ін.

Означену проблему у вітчизняній психолого-педагогічній науці вивчали В. Бондаренко, Т. Гнезділова, Ю. Дзядевич, В. Ісаченко, Т. Марєєва, І. Размолодчикова, Н. Савченко, М. Сперанська-Скарга та інші.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Узагальнення напрацювань сучасних дослідників історії педагогічної думки (Л. Артемова, А. Бойко, В. Бардінова, М. Гриньова, Н. Гупан, С. Золотухіна, М. Левківський, О. Любар, О. Піскунов, С. Саяпіна, М. Стельмахович, О. Сухомлинська, Т. Федоренко та ін.) та історіографія дослідження категорії «імідж», починаючи з давніх часів до України ХХ ст. підводить нас до того, що в науковій літературі є два підходи. Перший – історичний, який свідчить про те, що це поняття існувало завжди. Другий підхід – науковий, який датує час виникнення поняття «імідж» початком ХХ століття та пов'язує із серійним масовим виробництвом, розвитком засобів масової інформації, і зокрема телебачення. Систематизацію джерел у межах першого напрямку здійснено на основі

структурно-хронологічного підходу як історико-педагогічного явища на різних етапах його розвитку. Аналіз історичних, філософських, педагогічних джерел дозволяє накреслити основні ідеї створення іміджу у вітчизняній педагогічній теорії та виховній практиці.

Метою статті є розкриття сутнісної характеристики категорії «імідж» у літературних пам'ятках культури Київської Русі та філософській, історико-педагогічній літературі (IX-XVIII ст.).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Проведений аналіз історичних, філософських, педагогічних джерел уможливив визначити деякі компоненти іміджу в українській педагогічній теорії та виховній практиці. Так, І. Казакова [2] зазначила, що початком формування статусу педагога, а отже, складових його іміджу, репутації, авторитету тощо стали часи Давньої Русі.

Першооснови іміджу (можна вважати) були закладені в народній педагогіці – у піснях, билинах, казках, міфах, легендах, прислів'ях, приказках тощо. Українська народна педагогіка своїм корінням сягає в сиву давнину за часів заснування Київської держави. Читаючи легенди й перекази, дізнаємося про тих, хто завжди був гордістю нашого народу, хто боровся за нас і віддав життя. Це й козаки, і давні мужні богатирі тощо. Вони вміли й орати, і захищати рідну землю. Ось яку легенду розказують про кошового: «Дуже давно то було, ще за запорожців та за кошового Івана Сірка. Проійшло вже чимало років, як жив Іван Сірко, і хоч його давно не стало, а слава його не пройшла, не пропала, і ніколи не пропаде. На ворогів він був страшний і немилостивий, а для християн – напроти, був дуже добрий» [6, с. 113]. Отже, усна народна творчість увібрала в себе багато тих ідеалів, якими керувалися та керуються батьки, педагоги як зразками для наслідування у вихованні молоді, становленні їхнього іміджу та репутації.

Непрямим підтвердженням того, що турбота про належний імідж була притаманна людині в різні епохи, можуть слугувати збережені прізвиська історичних осіб. Імена видатних постатей минулого – Вещій Олег, Володимир Святий, Святополк Окояний, Ярослав Мудрий, Всеслав Чародей, Мстислав Великий та ін. – відображали імідж їхньої особистості, бо це ім'я давалося книжниками конкретній особі та характеризувало її за ділами та вчинками (Святий – хрестив Русь, увів Християнство як державну релігію; Окояний – за вбивство братів; Мудрий – за розум, благочестя та політичну вправність тощо).

І. Войцехівська, Н. Дзятківська, Я. Калакура, Б. Корольов, Л. Скрипник зазначали, що прізвиська людей серед інших антропонімів посідають особливе місце. На відміну від імені та прізвища, які дають дитині під час народження, прізвисько людина діставала в юності, чи в зрілому віці, чи після смерті. Воно втілює найхарактернішу рису характеру, вдачі, зовнішності певної особистості, містить важливу історичну інформацію біографічного плану. Отже, кожен народ протягом тисячоліть виробив власні імена та прізвиська, в яких відбилася його духовна культура, характер і світогляд, що певним чином складало імідж окремої людини, нації в цілому.

У найдавніших пам'ятках педагогічної літератури XI-XV ст. «Златоуст», «Пчела», «Ізмарагд», «Ізборник Святослава» (1076 р.), «Повчання Володимира Мономаха дітям» (XI ст.) та ін. надавалися поради, як краще виховувати та навчати дітей, формувати особистість, зокрема й імідж як одну з її складових. У збірці «Пчела» ми знаходимо такі дидактичні поради: «Уча учи нравом. А не словом; иже слово мудр, а дела его не свершена (тобто не відповідають словам). То хром есть». І, як зазначила Г. Архангельська, це і традиційна для давньоруської літератури в цілому дидактична задача: усі висловлювання, наведені в книзі, так чи так повинні були створити в читача певні уявлення про моральний ідеал, хоча часом у зниженому до життєво-побутового рівня [1, с. 4].

Серед мислителів цієї доби виділяється також Лука Жидята, автор «Повчання братії». Головне місце в цьому творі посідають не релігійні, а етико-соціальні проблеми. У ньому міститься закликання бути правдивим, піклуватися про злидарів і слуг, уникати сварок, жадібності та лихослів'я.

Вищим досягненням педагогічної думки Київської Русі є «Повчання дітям» Володимира Мономаха (1096 або 1117 р.). Мономах уперше у вітчизняній літературі вказав на зв'язок освіти з потребами життя та діяльністю особистості. Він вважав, що основою всіх успіхів людини є її праця. Наголошував на тому, що вчитель має бути благочестивим, смиренным, мудрим і лагідним, не п'яницею, не хабарником, прихильником благочестя, тобто взірцем добрих справ. Виховання необхідно здійснювати не через повчання, а в процесі діяння добрих справ, власною поведінкою подавати приклад іншим. У творі піднімаються важливі проблеми щодо поведінки людини в суспільстві – своєрідний моральний кодекс справжнього громадянина та християнина: «... при старих – мовчати, премудрих – слухати, старшим

– покорятися, із рівними й меншими – приязнь мати; без лукавства розмовляти, багато розуміти; не лютувати словом, не хулити розмовою, не надміру сміятися, соромитися старших; до жінок недостойних не говорити; долу очі мати, а душу – угору...» [4, с. 456].

Отже, «Повчання» було своєрідним моральним кодексом громадянина, який можна вважати складовим іміджу тогочасної людини. Він є актуальним і сьогодні, бо саме зараз люди все частіше забувають про високу моральність і людяність, стають черствими душею, відчужуються один від одного, зосереджуючись лише на власних егоїстичних інтересах та цілях, для досягнення яких іноді вважають придатними будь-які засоби, що призводить до спотворення власного іміджу та руйнування репутації.

Ми бачимо, що педагогічна думка Київської України-Русі має глибокий загальнолюдський зміст, є фундаментальною основою вітчизняної іміджелогії та української культури в цілому.

У період українського національного відродження (XIV – XVIII ст.) значну увагу приділено навчанню та вихованню, ролі вчителя в освітньому середовищі. Великого значення в поширенні знань, формуванні особистості вчителя в цей період набули братства. Яскравими представниками таких шкіл були І. Борецький, М. Грек, Л. та С. Зизанії, П. Могила, М. Смотрицький та інші. Братські школи висували досить серйозні вимоги до вчителя. У гострополемічному творі «Тренос» (1610 р.) М. Смотрицький наголошував на особливій ролі прикладу педагога у справі виховання молоді, на фаховій і загальноособистісній підготовці: «Чи може той пастирем і учителем бути, що сам ніколи не вчився?... не потрібною забавою займався, або в безділлі часи недозрілості тратив?» [3, с. 64].

Аналіз усіх аспектів роботи шкіл свідчить про глибоку системну організацію педагогічного процесу. За статутом учитель повинен бути «благочестивим, поміркованим, сумирно мудрим, стриманим, не п'яницею, не блудливим, не лихоїмцем, не гнівливим, не завидющим, не сміхотворцем, не сквернословцем, не чародієм, не краснобаєм, не здатним на ересі» [8, с. 79]. Окрім цього, він повинен «любити всіх дітей однаково як синів багатих, так і сиріт бідних ...; лише не більше одного вчити, ніж іншого, бо ж написано: «Всякому бо просящему у тебе дай и хотящему у тебе взяти не возбрани, хощу бо всім спастися и в разум истинный прийти» [8, с. 80].

Отже, вимоги до вчителів та учнів, прописані у статуті, вплинули на формування особистого іміджу нової генерації освічених людей

України, творчих інтелектуалів, мужніх захисників свого народу, носіїв і пропагандистів ідей української державності, утвердження людської гідності.

Справжнім феноменом в історії України було запорізьке козацтво. Історик та етнограф Д. Яворницький відзначив, що запорізьким козакам були притаманні «... щедрість, безкорисливість, постійність у приязні, гріхом вважалось ошукати навіть чорта, коли він іноді попадав січовикам у товариші; ...висока любов їх до особистої свободи, після якої вони віддавали перевагу лютій смерті перед ганебним рабством» [9, с. 234].

Імідж козацтва склали видатні сини української держави, істинні захисники честі та слави рідної землі й народу – гетьмани, кошові, полководці – Д. Байда-Вишневецький, І. Богун, І. Виговський, О. Дашкевич, П. Дорошенко, С. Кішка, І. Мазепа, С. Наливайко, П. Сагайдачний, Б. Хмельницький та інші відомі громадські діячі, які «стали надихаючим прикладом, високим духовним орієнтиром, узірцем для майбутніх поколінь» [5, с. 12].

На особливу увагу заслуговує досвід козацьких шкіл. У них засвоювався козацький кодекс поведінки (можна розглядати як імідж козака), норми християнської та народної моралі, культивувалися національні цінності українців, формувалися риси національного характеру.

Головним учителем січової школи, як засвідчив І. Яворницький, був ієромонах-уставник [9, с. 311], якому були притаманні – духовність, наповнена глибокою мудрістю, ідейно-моральним змістом і національно-патріотичним потенціалом; він відрізнявся волелюбним духом козака, активним впровадженням у життя народних традицій, звичаїв та обрядів, прагненням формувати духовно-моральні, розумові, естетичні, фізичні якості молоді. Учитель виховував у підростаючого покоління любов до Батьківщини, вірність рідній землі та народові, незламну силу духу, волю, високу мораль та лицарські якості тощо.

Безумовно, епоха козацтва створила багатогранну, глибоку духовність, що стала гордістю української культури. Висока шляхетність і порядність, кмітливість і дотепність, безкомпромісність і твердість у відстоюванні правди та справедливості, милосердя, братерська любов до друзів і товариства, вірність своєму обов'язку захищати рідну землю – ці та інші чесноти козаків є безцінним іміджевим здобутком українського національного характеру.

Педагогічна думка кінця XVII – XVIII ст. представлена науковими силами: І. Гізель (бл. 1600 – 1683 pp.), І. Галятовський (бл. 1620 – 1688 pp.), С. Яворський (1658 – 1722 pp.), Т. Прокопович (1681 – 1736 pp.), І. Максимович (1651 – 1715 pp.). Учені І. Гезель, Т. Прокопович підкреслювали, що секрети розвитку душі й тіла людини знаходяться в глибинах мудрості народу. Спираючись на гуманістичні ідеї античних мислителів (Аристотеля, Демокрита, Платона, Сократа), намагались утверджувати в освіті загальнолюдські моральні та суспільні цінності, висловлювали гуманістичні думки, підкреслювали необхідність розвитку національної науки, освіти та культури.

Деякі аспекти формування «іміджу» педагога можна бачити в посібнику з риторики І. Галятовського «Наука або спосіб зложення казаня», в якому подано методичні вказівки щодо підготовки вчителя до виступу перед слухачами й щодо самого виступу.

Український просвітитель-гуманіст, філософ, педагог Г. Сковорода одним із перших в українській педагогіці звернувся до особистості вчителя. Важливого значення він надавав ролі педагогічної науки, школи та педагога: «Хто бажає навчити сам, повинен мати необхідний моральний авторитет вчителя, уміти поєднувати слово та діло» [7].

У розв'язанні проблем освіти головну роль відіграє вчитель, яким, на думку філософа, може бути тільки людина, яка любить цю професію та має до неї хист. Г. Сковорода належно оцінював працю педагога, висуваючи до нього великі вимоги, зокрема до знань своєї справи, переконливого володіння словом, поваги до особистості учня, гуманність, чесність, благородство, терплячість, безкорисливість та безкомпромісність тощо. Він повинен бути прикладом для інших у всьому, уміти володіти голосом, викладати «пристойно, тихо без крику» [7]. Філософ писав, що дуже важливо, щоб учні полюбили вчителя, бо «як їжа, так і наука не дійсна від нелюбимого» [7].

Проаналізувавши педагогічні погляди мандрівного філософа, є підстави говорити про започаткований особливий тип українського інтелігента, чим, зрештою, і визначається його «імідж» та місце в педагогічній професії.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз зазначеного історичного періоду категорії «імідж» доводить, що це поняття існувало завжди, мало свою передісторію та показувало, що ігнорування будь-якими його складовими неодмінно призводить до втрати вчительством свого іміджу, що відразу ж позначається на

дегуманізації суспільства, падінні іміджу професії педагога, престижу знань, освіти в цілому, збільшенні злочинності тощо.

Ретроспективний аналіз здобутків вітчизняної народної педагогіки, пам'яток педагогічної літератури, поглядів мислителів, філософів, просвітителів, українських діячів, педагогів уможливорює стверджувати, що всі вони звертали увагу на формування особистості педагога та надавали належну увагу проблемі «іміджу» вчителя, хоча сам термін ще не використовувався.

Перспективами подальших досліджень слід вважати здійснення аналізу категорії «імідж» у вітчизняній історико-педагогічній літературі XIX-XX ст., бо залежно від епохи та багатьох політичних, економічних, соціальних чинників поняття «імідж» змінювалося аж дотепер, хоча на сьогодні однозначного його трактування немає.

Література

1. Архангельская А. В. Переводные дидактические сборники изречений в древнерусской литературе XII-XVII вв. («Пчела» и «Апофегмата») / А. В. Архангельская // Вестник Московского университета. Серия 9 : Филология. – 2005. – № 3. – С. 98-106.
2. Казакова И. Р. Социокультурный тип современного учителя : дис. канд. соц. наук : спец. : 22.00.04 «Социальная структура, социальные институты и процессы» / Ирина Руфимовна Казакова. – Нижний новгород, 2004. – 140 с.
3. Кралюк П. М. Мелетій Смотрицький і українське духовно-культурне відродження кінця XVI – початку XVII ст. / П. М. Кралюк. – Острогоз : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2007. – 208 с.
4. Літопис руський / [Пер. з давньорус. Л. С. Махновця; Відп. ред. О. В. Мишанич]. – К. : Дніпро, 1989. – 591 с.
5. Руденко Ю. Концепція «Патріотичне виховання учнів» / Юрій Руденко // Освіта, 22-29 серпня, 2001. – С. 10-15.
6. Савур-могила [Текст] : легенди та перекази Нижньої Наддніпряни / [упоряд. і авт. приміт. В. А. Чабаненко; ред. Н. В. Сойко]; худож. Г. С. Ковпаненко. – Київ : Дніпро, 1990. – 261 с.
7. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів. У 2-х томах / Григорій Савич Сковорода. – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 1. – 511 с.
8. Статут Львівської братської школи 1586 р. Порядок шкільний // Антологія педагогічної думки Української ССР. – М. : Педагогіка, 1988. – С. 79-85.
9. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків в 3 т. / Дмитро Іванович Яворницький. – К. : Наукова думка, 1990. – Т. 1. – 584 с.

**СУЩНОСТНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА КАТЕГОРИИ «ИМИДЖ»:
ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ (IX- XVIII В.)****А.В. Коркишко**

В статье проанализированы литературные памятники культуры Киевской Руси и философская, историко-педагогическая литература IX-XVIII ст., раскрывающие сущностную характеристику категории «имидж». Акцентировано внимание, что профессиональный имидж учителя, воспитателя, преподавателя целесообразно рассматривать в контексте развития педагогической мысли, исследуя его особенности на каждом историческом этапе. Сделан вывод: в достижениях отечественной народной педагогики, памятниках педагогической литературы, взглядах мыслителей, философов, просветителей, украинских деятелей, занимали большое место вопросы формирования личности педагога, проблема «имиджа» учителя, хотя сам термин еще не использовался.

Ключевые слова: имидж, имиджирование, философская мысль, народная педагогика, памятники педагогической литературы, учитель, педагог.

**ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF THE CATEGORY “IMAGE”:
HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ASPECT
(THE IXTH - XVIII CENTURIES)****A. V. Korkishko**

In the article the author analyzes the literary cultural monuments of Kievan Rus and philosophical, historical and pedagogical literature of the XIth – XVIIIth centuries concerning the essential characteristics of the category “image”. Great attention is paid to the fact that the professional image of a teacher, educator and lecturer should be considered in the context of the development of the educational thought by investigating its features at every historical stage. The conclusion is made that in the achievements of the national folk pedagogy, pedagogical literary monuments, views of thinkers, philosophers, educators and Ukrainian activists a significant place has been occupied by the issues of the teacher’s individual formation, the problem of the teacher’s “image”, although the term has not been used yet.

Key words: image, imaging, philosophical thought, folk pedagogy, pedagogical literary monuments, teacher, pedagogue.

Коркішко Артем Володимирович – аспірант кафедри педагогіки вищої школи Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов’янськ, Україна). E-mail: l.korkishko@mail.ru

Korkishko Artem Volodymyrovych – Postgraduate of the Chair of Pedagogy of Higher School of the State Higher Educational Establishment “Donbas State Pedagogical University” (Sloviansk, Ukraine). E-mail: l.korkishko@mail.ru